

ГРОШІ ЯК ПРЕДМЕТ СОЦІАЛЬНО-ФІЛОСОФСЬКОГО ДИСКУСУ

Постановка проблеми. Значне підвищення ролі грошей у сучасному суспільстві. Гроші перетворюються в універсальну міру життя в умовах розвитку «фінансової цивілізації», яку розуміють як проникнення «економічного» на інші рівні буття людини. Через призму грошей відбувається вироблення системи цінностей, народжується нова аксіологія, нова етика.

Мета роботи полягає в тому, щоб дослідити зміст і природу грошей як аксіологічного за сутністю феномена, який безпосередньо впливає на розвиток та функціонування культури як соціального буття людини. Для розкриття поставленої мети ставимо перед собою наступні **завдання**: проаналізувати основні світоглядні й методологічні засади, що визначають зміст поняття грошей, визначити місце феномена грошей у розвитку соціального буття як чинника, що визначає логіку і смисл суспільного життя та його спрямованість.

Об'єкт дослідження: гроші у філософії та їхнє значення в житті людини.

Предмет дослідження: Гроші, будучи елементом впорядкування господарства, розкривають свою природу й функції як загальна господарсько-економічна цінність в онтології соціального буття. Визначення грошей в різних дисциплінах: економічна теорія, соціологія, економічна соціологія, подаються залежно від специфіки аналізу і вони не відображають сутність та природу феномена. Саме філософія, яка завжди акумулює знання про метод, дозволяє створити найбільш узагальнене визначення, що впливатиме на формування картини світу та світогляду людини. І тому в онтологічному визначенні грошей мають бути враховані наступні сутнісні якості: бути знаком (інформаційна функція); бути мірою; бути носієм певної соціальної норми (легітимація), що закріплює статус знака, межі міри. Гроші стають інституціональним соціальним феноменом ціннісної природи, тому що вони, будучи універсальною транскультурною цінністю, в межах певної легітимації, фіксують міру цінності певного об'єкта як речі, здатної бути загальним еквівалентом обміну інших речей. Проте, статус загальності припускає функціональну феноменологію прояву грошей як цінності в культурі, необхідним елементом пізнання якої постає розгляд проблеми в історико-еволюційному плані. Як відомо, економісти вбачають причину появи грошей у розвитку торговельних відносин, антропологи ж підкреслюють їх неторговий початок. Але так чи інакше гроші були різні за формою (черепашки, худоба, хутра, монети, банкноти), але завжди були постійні за змістом, функціями – засіб обміну. На визначення поняття грошей впливав метод дослідження феномена, тому розглянуто гносеологічні підходи як економістів, так й соціальних філософів.(1)

В античності центральною в теорії пізнання поставала проблема співвідношення знання та думки, істинного та хибного. Знання розумілося в єдності з його предметом. Виходячи з того, що знання є своєрідною копією предмета, антична філософія переважно вивчала процес, за допомогою якого предмет переводився в стан знання. (2)Теза про єдність знання і предмета специфічно поєднувалася з нерозумінням активності суб'єкта в процесі пізнання; істинний об'єкт може бути тільки «даним» тому, хто пізнає; всі продукти його суб'єктивної пізнавальної діяльності – лише неістинна думка. Такий підхід, звичайно ж, позначився й на розумінні грошей. Мислителі розглядають гроші як одну з цінностей цивілізованого суспільства. Аристотель, як і Платон, підкреслював важливу соціальну функцію грошей – бути засобом обміну, порівняння цінностей предметів один з одним.

В усіх текстах середньовічних мислителів домінує нормативний метод дослідження. Він виявляється в тому, що переважають оцінні судження з позицій християнської моралі. Міркування мислителів цієї епохи мали в основному апріорний, умовний характер. Крім цього важливим елементом доказів було посилення на авторитет, яким був авторитет Священного Писання або праці отців церкви. У творах Ф. Аквінського походження грошей розглядається як наслідок домовленості між людьми. Їх завдання полягає в тому, щоб полегшити неупереджений обмін. Визнаючи необхідність грошей (монети) як засобу обігу, він розглядав їх і як міру речей.(1)

Ситуація догматичного сприйняття світу починає змінюватися у XIII столітті, коли в Італії з'являється новий «грошовий» клас (а також із появою індульгенцій). З цього періоду все більше цінують саме гроші, вони посідають місце «правителів справ і душ». Так з'являється меркантилізм, для якого характерним є макроекономічний підхід до аналізу економічних явищ. Саме представниками цієї течії було введено поняття «національне багатство». Ще однією особливістю методу представників меркантилізму є емпірична спрямованість досліджень. У зв'язку з цим змінюється й характер висновків: вони втрачають нормативний характер, властивий релігійній думці, й набувають суто прагматичної спрямованості, пов'язаної з вирішенням проблеми збагачення нації, де гроші грають головну роль. Меркантилізм є своєрідним підготовчим етапом у реалізації раціоналістичної картини світу Нового часу.

У Новий час відбувається розмежування філософії та економічного знання. У цей період гроші «втрачають предметну підставу» у філософських роздумах і переходять у предметне поле економічної науки, стаючи суто економічною категорією.

З'являється кількісна теорія грошей Д. Юма, котра створювала відповідну методологічну основу і для характеристики принципів формування вартості грошей. Його концепція поняття вартості грошей є суто умовною, як і його

погляди щодо розуміння самого феномена. Це надалі дало основу для розробки теорії «нейтральності грошей». Як інструмент обігу вони не мають власної вартісної основи. Надалі з'являється теорія фізіократів, що «відходить» від дослідження грошей. Предметом їх дослідження була земля. Далі класична політекономія знову повертається до проблеми грошей, зокрема до принципів функціонування грошових відносин. Це стало новим рівнем розвитку методології вивчення феномена грошей. А. Сміт та Д. Рікардо були прихильниками ідеї «природного порядку» у тій її формі, яка вже була присутня в сучасній їм філософії. Тому для них гроші – це товар, вартість якого, як і вартість інших товарів, визначається кількістю праці, необхідної для виробництва товарів та доставки на ринок.(2)

В основу методу дослідження К. Маркса було покладено його ж філософську теорію історичного матеріалізму. Тому беручись до аналізу феномена грошей, мислитель розглядає, на відміну від попередників, вже не історично сформовані їхні види, а гроші лише як результат розвитку вартісної форми. Головні труднощі в аналізі грошей можна вважати подоланими, як тільки зрозумілим стає походження їх з самого товару, що здійснено у марксистській методології поширилась й у філософських колах і тривалий час була провідною.

Ідея розгляду світу через призму господарства набула розвитку в кінці XIX – першій половині XX ст. Тут представлені погляди соціальних філософів, предметом дослідження яких був феномен грошей. У працях С. Булгакова гроші як такі не були предметом дослідження філософа, але він приписав грошам ціннісну природу та ввів проблему грошей в контекст «філософії господарства». М. Вебер вважав гроші найбільш абстрактним і безособовим елементом людського життя. Гроші він розуміє як і К. Маркс, виходячи з їхньої ідеальної природи. Тому вони є зручним засобом для перетворення всіх цінностей, які не піддаються зважуванню або вимірюванню, кількісним характеристикам тощо. Через це вони не підпорядковуються нашій шкалі цінностей.

Під час аналізу поглядів мислителів попередніх культурно-історичних епох стало очевидним, що ціннісний підхід, на жаль, не використовувався у вивченні феномена грошей. Це викликано тим, що у філософських побудовах термін цінність був відсутній аж до середини XIX століття, але це зовсім не означало, що в метафізичних роздумах була відсутня сама ідея цінності й ціннісний підхід як такий. Одна справа оперувати цінностями, інша справа мати ідею цінності і трактувати об'єкти як цінності. Тому можна констатувати, що сучасна філософська думка поки не прийшла до однозначного розуміння грошей ні з точки зору того, що таке феномен грошей, ні з точки зору методології дослідження.

Гроші – це енергія, яка визначає кількісні кордони й одночасно якісну безмежність можливостей в діях людей. Гроші наповнюють матеріальною силою волю людини і створюють громадський механізм її реалізації, але вони байдужі до того, на що ця воля спрямована.(1) Гроші «вбирають в себе» енергію життєдіяльності індивідів щодо реалізації їх цілей. Тим самим гроші постають відображенням динаміки життя, і самі вони є динамічними. Вони все більше втручаються в екзистенційне буття людини займаючи одне з головних місць, а іноді стають сенсом життя і виправданням цього сенсу.

Людина, здійснюючи обмін, інтуїтивно або свідомо керується інформацією з метою удосконалення товарного обміну, створює нові інформаційні технології та інструменти (засоби). Одним з таких інструментів у сучасному світі стали гроші, що значно удосконалили обмінні процеси. Гроші з моменту своєї появи виконували роль «безмовних інформаторів», несли й несуть інформацію не тільки про свою вартість, вартість товарів і послуг, але й інформують суб'єктів ринку про стан і перспективи розвитку окремих галузей і господарств. Гроші містять в собі інформацію про сьогодення, минуле і майбутнє.

Сенс життя, є, насамперед, стратегічною метою життя людини, тобто завданням на тривалий період чи на все життя, більшою або меншою мірою нею усвідомлюваним. Життя – це не тільки засвоєння світу і залучення до нього, а й відстоювання свого «Я» від поглинання світом. Особливо це актуально в «світі грошей», де гроші займають одне з головних місць в системі цінностей суспільства та індивіда.

Сенс життя у свідомості і поведінці індивіда набуває форми обов'язку та ідеалів, які є не чимось нав'язаним з примусу, а добровільно взятими на себе, тобто проявом свободи волі індивіда. Протягом життя гроші супроводжують та наповнюють матеріальною силою волю людини, створюють одночасно суспільний механізм її реалізації (ринок), але вони індиферентні до того, на що ця воля спрямована. Гроші лише визначають кількісні межі можливого в цілеспрямованій діяльності людей. Свобода волі є постійним руйнуванням протиріччя між внутрішнім та зовнішнім буттям індивіда. З одного боку, свобода волі є реалізацією внутрішніх потенцій, що виражають природу людини, а з іншого боку, процес реалізації волі здійснюється завжди в зовнішньому об'єктивному світі, в тому чи іншому соціальному середовищі. Системна організація соціуму висуває певні вимоги до індивіда, при недотриманні яких буде мати місце як порушення функціонування соціальної системи, так і деформація життєдіяльності та розвитку індивіда. Свобода є реалізацією природи людини, що полягає в її потребах і спрямована на певні цілі, які людина сама ставить перед собою. Тому індивідові, що входить у грошовий світ як ціннісну реальність, слід пізнати основні закони функціонування економіки, у тому числі й «закони» грошей. І тільки після цього людина зможе визначити місце і роль грошей у своїй системі цінностей. Все це дозволяє побачити гроші в контексті смислоустрою людини, яка наповнює і створює «сенси» у своєму житті.

Отже, основним соціально-філософським підрунтям онтології грошей є концепція атрибутивної моделі світу, де гроші мають ряд фундаментальних, якісних характеристик, виявлених в бутті: просторі-часі, маси-енергії, властивості відображення (інформаційній функції), котрі є об'єктивними модусами буття. Діалектика прояву модальностей грошей в соціальному бутті людини має такий вигляд: в просторі-часі гроші «стискають» час та змінюють простір згідно до цілей суб'єктів господарства, мас-енергійний атрибут дає можливість охарактеризувати масу грошей як найпершу їх модальність, виокремленість в господарстві, що є найпершою характеристикою феномена як елемента, та представити гроші як енергію, котра визначає кількісні кордони й, водночас, якісну безмежність можливостей людини в цілеспрямованій діяльності; гроші як інформація містять в собі інформацію про сьогодення, минуле і майбутнє. Індивід у своєму становленні керується тими цінностями, які представлені і превалюють в культурі, він тільки робить вибір та наповнює їх або значенням, або смислом. Тому сенс життя у свідомості і поведінці індивіда набуває форми обов'язку та ідеалів, які він добровільно бере на себе, і є проявом свободи волі індивіда.

Література

1. Волков Вячеслав Викторович. Философия: основные проблемы, понятия, термины. Учебное пособие ЧТО ЕСТЬ ФИЛОСОФИЯ?2010.- 99с.
2. Гончарук (Чолач) Т.В., Джугла Н.В., Етнологічні интенції осмислення українства у філософії Богдана Цимбалістого. // Психологія і педагогіка. – Тернопіль, 2018. - №1-2. – с 155-162.
3. Губерський Л.В., Приятельчук А.О., Бойченко І.В. Філософія: хрестоматія.2009. – 624 с.
4. Джугла Н. До питання Українського східного Обряду у рішеннях Замоїського скандалу 1720р. / Історія релігій в Україні. – Львів, «Логос», 2005. – с 210-215
5. Філософія: навч. посіб./ Гончарук Т.В., Джугла Н.В., Шумка М.Л., - Тернопіль: підручники і посібники, 2016. – 416 с